

MEVLEVİLER VE DEVLET: ANKARA MEVLEVÎHANESİ ÖRNEĞİ (EKONOMİK STATÜ, VAKIFLAR VE YÖNETİM)

AHMET KÖÇ*

Mevlevîlik ve Osmanlı Padişahları

Anadolu'da Mevlevîliğin¹ yayılma süreci, Osmanlı Devleti'nin kurulmasından bile eski olduğundan, bu tarikatın aristokrat bir yapı arz ettiği, genellikle üzerinde hemfikir olunan bir konudur. İfade edilen özel durumu nedeniyle tarikatın üyeleri bu bilinci her zaman taşımışlar ve sık sık konuşmalarında dile getirerek bu durumu bir övünme sebebi olarak görmüşlerdir. Fakat bundan daha önemlisi, Mevlevî tarikatının mensupları ehl-i sünnet dairesi içerisinde yer alan diğer tarikatlardan daha fazla merkezî iktidara yakın olmuşlar ve bunun sonucunda da devletin imkânlarından faydalanmışlardır².

İdarî yapısı itibarıyla sünnî meşrepteki Mevlevîlik, öteden beri Konya'daki dergâhtan yürütülen merkezîyetçi bir yönetim şekliyle çizgisini korumayı başarabilmiştir. Bu suretle Mevlevîler, mevcut siyasî ve sosyal düzenin bozulmasına yol açacak hareketlere girmemeyi ve daima yönetim çevrelerinin yakınında olmayı tercih etmişlerdir. Takip edilen bu politikalar çerçevesinde Mevlevîliğin merkezî yönetimin destek ve güdümü tarikatın hızla yayıldığı anlaşılmaktadır³.

Osmanlı merkezî iktidarının destek ve himayeleri ile nüfuz kazanan Mevlevîlik, zamanla padişahlara kılıç kuşatacak kadar imparatorluk yönetimiyle iç içe geçmiştir. İşte bu durum, tarikatın aristokrat bir

* Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Balıkesir/TÜRKİYE akoc@balikesir.edu.tr

¹ XIII. yüzyılda Anadolu'nun sosyal hayatında etkin rol oynamış olan Mevlana Celâled-dîn-i Rûmî'nin sufi karakterinin oluşumunda Şems-i Tebrizî kadar, babası Bahâeddin Veled'in Horasan tasavvuf mektebinden gelen estetikçi ve coşkucu tasavvufî anlayışının etkisi vardır. Öte yandan zamanla Anadolu'ya yayılmış olan Muhyiddîn-i Arabî'nin sufi görüşlerinin tesiri Mevlana'nın ruh yapısına yansımıştır. Dolayısıyla farklı üslûplarla bezenmiş olan sufi hayatın bu yansımaları, Mevlana Celâled-dîn-i Rûmî'de bir sentez oluşturmuştur (Ahmet Yaşar Ocak, "Selçuklular ve Beylikler Devrinde Tasavvufî Düşünce", *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Devri Uygarlığı I*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 433.)

² Rüya Kılıç, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Sufî Geleneğin Taşınmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2009, s. 17.

³ Ahmet Yaşar Ocak, "Din ve Düşünce", *Osmanlı Medeniyeti Tarihi I*, (ed. E. İhsanoğlu), İstanbul, 1999, s. 129-130.

karakter taşımasına ve özellikle, diğer tarikatların aksine, daha çok şehirlerde yerleşmesine neden olmuştur. Padişahlar tarafından resmen destek ve himaye gören Mevlevîlik, devlet adamlarının bağlı olduğu zengin vakıflarla beslenmek suretiyle sürekli olarak el üstünde tutulmuştur. Dolayısıyla ideolojik olarak sürekli devletin yanında olan, pek az istisnalar hariç, onunla pek sorun yaşamamış bu tasavvufî çevrenin yönetim bazında etkinliği her zaman hissedilmiştir⁴.

Kaynaklardan anlayabildiğimiz kadarıyla, Osmanlılar daha Sultan I. Bayezid döneminde Mevlevîlikle aralarında yakın bir bağ kurmuşlardır. Dönemin vezir-i âzamlarından Çandarlı Ali Paşa'nın Serez'de yaptırdığı zaviyesinin bir Mevlevîhane olması muhtemeldir⁵. Sadece I. Bayezid değil ondan sonra iktidara gelen padişahlardan II. Murad'ın⁶ Edirne'de bir Mevlevîhâne yaptırılmasına katkıda bulunduğu da bilinmektedir⁷. Sultan II. Murad'ın Mevlevîlere karşı müsbet tutumu, oğlu Sultan II. Mehmed devrinde de sürmüştür. Sultan Fatih'in farklı tarikatlara mensup âlimleri bir araya getirerek sürekli tartışmalar yaptırmak suretiyle başkentte ilmî faaliyetlerde bulunması, onun din, tasavvuf ve tarikat meselelerine bakışını izah etmek için iyi bir örnektir⁸. Yine, Sultan II. Mehmed'in İstanbul'un fethiyle birlikte şehirde ilk kurulan tekkelerden olan Mevlevî tekkesine destek sağlaması konunun iza-hına katkıda bulunmaktadır.

Sultan II. Bayezid'in zaten sufiliğe meyyal mizacı nedeniyle Mevlevîler ona, daha fazla ilgi göstermeye başlamıştı. İşte bu düşünceler içerisinde Sultan II. Bayezid, Mevlana'ya karşı büyük saygısını Konya'daki Mevlevî dergâhında bulunan türbede yaptığı tamirat ve değişikliklerle göstermişti⁹. Mevlevîler, II. Bayezid devrinde genel olarak büyük

⁴ Ahmet Yaşar Ocak, "Zâviyeler (Dinî, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme), *Vakıflar Dergisi XII*, Ankara, 1978, s. 261.

⁵ Nejat Göyünc, "Onaltıncı Yüzyılda Ankara", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi I/I*, Ekim, 1967, s. 71- 75.

⁶ II. Murad'ın genellikle bütün tarikatlara yardım ederek onların gereksinimlerini karşıladığı bilinmektedir. Karen Barkey, *Eşkiyalar ve Devlet, Osmanlı Tarzı Devlet Merkezleşmesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 129.

⁷ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300- 1600)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 208.

⁸ Ahmed Taşköprülüzâde, *Şakâik-i Numânîyye ve Zeyleri*, (neşr. Abdülkadir Özcan), İstanbul, 1989, s. 142- 145.

⁹ Ahmet Yaşar Ocak, "Türkiye Tarihinde İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII. Yüzyıllar), Meselesine Kısa Bir Bakış", *II. Milletlerarası Osmanlı Devletinde Mevlevîhaneler Kongresi Tebliğleri*, Konya, 1996, s. 21.

merkezlerde toplanmaya başladılar ve buna bağlı olarak da yüksek düzeydeki devlet adamları ile doğrudan temas kurmak mümkün oldu. Böylece XV. yüzyılın son yılları ile XVI. yüzyılın ilk yıllarında devleti yöneten II. Bayezid devrindeki müsbet ortamın oluşması ile Mevlevîler, hem kesin olarak İstanbul'a yerleşmiştir, hem de sonraki yüzyıllarda sürekli ön planda olacak olan *Galata Mevlevîhânesi*'nin kurulma aşaması tamamlanmıştır. Örneğin XVII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı coğrafyasında seyahat eden Evliya Çelebi, gördüğü ve duyduğu yerlerdeki Mevlevîhâneler hakkında notlar kaydetmiştir. Onun eserinden şehirlerdeki Mevlevîhânelerin genel sayısını çıkarmak mümkündür. Evliya Çelebi'den alıntı yapan Gölpınarlı'ya göre XVII. yüzyılda Osmanlı şehirlerinde toplam 76 adet Mevlevîhânenin¹⁰ varlığı söz konusudur. Yine de bu sayı, imparatorluk genelinde çok fazla sayılmaz¹¹.

Benzer şekilde XVII. yüzyılın ikinci yarısında ve XVIII. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Vezir-i azam Damat İbrahim Paşa, vakfının gelirleri üzerinden Beşiktaş Mevlevîhânesi'ne yıllık 2000 akçe ve Gazi Evranos Bey Vakfı'na bağlı Denme Köyü'ndeki Mevlevîhâneye de 540 akçe tahsisât ayırmıştır¹². Görüldüğü gibi dergâh ya da tarikat farkı gözetmeden, Osmanlı toplumunda gerek padişahlar ve gerekse diğer devlet

¹⁰ Mevlevîhânelerin sayısı her ne kadar Gölpınarlı'nın eserinde 76 olarak ifade edilse de son zamanlarda Konya Mevlana Arşivi'nde bir torba içerisinde yer alan 47 numaralı belgede Konya Mevlevîhânesi'ne bağlı olan tekkelerin listesi verilmiştir. Muhtemelen Osmanlı devrinin son yüzyıllarına ait bu kayıta, şehirlerde 92 adet Mevlevîhânenin olduğu belirtilmiştir. Burada şehirlerde kurulan Mevlevîhânelerin isimlerini bilgi amaçlı olarak vermek gerekirse; Adana, Afyon, Akçahisar, Aksaray, Akşehir, Amasya, Ankara, Antakya, Antalya, Aydın, Ayıntab, Bağdad, Bahariyye, Bahriyye, Belgrad, Beyşehir, Bilecik, Bozkır, Burdur, Bursa, Çorum, Demirci, Denizli, Dınişk, Diyakakır, Edirne, Eğirdir, Elbasan, Ermenek, Ertuğrul, Erzincan, Eskişehir, Filibe, Gelibolu, Galata, Halep, Hama, Hanya, Humus, Isparta, İpek, İzmit, Kahire, Kangırı, Karaman, Kasımpaşa, Kastamonu, Kayseri, Kerkük, Kilis, Kırşehir, Kudüs, Kütahtaya, Lazkiye, Lefkoşe, Manisa, Maraş, Marmaris, Mavsil, Medine, Mekke, Midilli, Mostar, Muğla, Niğde, Niş, Peç, Peşte, Piriştine, Sakız, Samsun, Sandıklı, Saraybosna, Selanik, Sivas, Şehriboz, Tatar, Tavşanlı, Tebriz, Tekirdağ, Tirana, Tire, Tokat, Trablus, Ulukışla, Urfa, Üsküdar, Üsküp, Yadina, Yenikapı, Yenişehir, Yozgat Mevlevîhânelerinden meydana gelmektedir. Bkz. M. Önder "Konya'da Mevlana Dergâhı Merkez Arşivi ve Mevlevîhâneler" *Osmanlı Araştırmaları XIV*, s. 133- 151.

¹¹ Gerek Evliya Çelebi ve gerekse A. Gölpınarlı sadece büyük şehirlerde bulunan Mevlevîhâneleri belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra köylerde de benzer yapılar vardır. Gazi Evranos Bey Vakfı'na bağlı Denme Köyü'ndeki Mevlevîhâneyi örnek göstermek mümkündür (Bahâeddin Yedi yıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, TTK Yayınları, Ankara, 2003, s. 224.). Dolayısıyla küçük yerleşme yerlerinde bulunan Mevlevîhânelerin sayısı net olarak bilinmemektedir.

¹² Yedi yıldız, *a.g.e.*, s. 224.

adamları sosyal yapının önemli mekânları olan tekke ve zaviyeleri destekleyerek ayakta tutmaya çalışmışlardır.

Osmanlı tarihinde XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren genel olarak padişahların tarikatlara ilgisi artarak sürmüştür. Bildiğimiz kadarıyla Sultan III. Selim, tarikata desteğini çeşitli şekillerde göstermiş ve bu hizmetlerinin karşılığı olarak da Mevlevî şair ve edipleri tarafından övgü dolu şiirlerle yüceltilmiştir. Sultan Selim ayrıca, Mevlevî tarikatına mensup kişilere de zaman zaman ihسانlar yapmak suretiyle, tarikat çevrelerinin devlete olan bağlılığının artmasına katkıda bulunmuştur¹³.

Osmanlı padişahlarından II. Mahmud ise Mevlana Celâleddîn-i Rûmî'nin kabri üzerinde bulunan Yeşil Kubbe'nin çinilerinin tamire muhtaç olduğunu Mevlevî şeyhi Hemdem Çelebi'den öğrenmiş ve bu tekkenin onarılması için 1817 yılında Mevlevîliğe yakınlığıyla bilinen Halet Efendi'yi görevlendirmiştir. Aynı şekilde XIX. yüzyılda Konya Mevlevîhânesi'nde yapılan tamirat gibi, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin de devlet tarafından yapılan yardımlarla elden geçirildiği ifade edilmektedir. Görüldüğü gibi, Osmanlı padişahları mevlevîhânelerin tamiri için her zaman gereken özeni göstermişlerdir¹⁴.

Gölpınarlı'nın *Mevlana'dan Sonra Mevlevîlik* isimli eserinde belirttiği gibi, Anadolu Selçuklu devrinde başlayan devlet-tarikat ilişkisi, Osmanlı devrinde yukarıda verilen kısa örneklerden de anlaşıldığı üzere, artarak sürmüştür. Dolayısıyla Mevlevîlik üzerinde genel olarak baskın devlet yardımı ve himayesini görmek mümkündür¹⁵. Sosyolojik açıdan padişahlar bir yandan tarikatlara yapmış oldukları yardımlar ve tahsislerle dervişlerin ve şeyhlerin devleti sorgulamadan kabulü konusunda mesafe kat ederken, diğer yandan da şeyhler, kontrolleri altında bulunan derviş ve mürit potansiyelleri ile devlete ve onun yöneticilerine yakın olmanın yollarını aramışlardır.

Sonuç olarak Ocak'ın da belirttiği gibi, Anadolu Selçuklu Devleti'nden Osmanlı'ya gelen süreç içerisinde Mevlevî tarikatı, XVII. yüzyıldan itibaren tam anlamıyla olgunlaşmış ve bu süreçte asıl önemli şahsiyetlerini yetiştirmeyi başarmıştı. Öte yandan Mevlevîliğin Osmanlı idarî mekanizması üzerinde kazandığı güç de bu sürece paralel olarak ge-

¹³ Kılıç, *a.g.e.*, s. 19.

¹⁴ Kılıç, *a.g.e.*, s. 20.

¹⁵ Ocak, "Zâviyeler", s. 261.

lišmişti. XVII. yüzyıldan itibaren Mevlevîlik artık, Osmanlı İmparatorluğu'nun en saygın sufi çevrelerinin başında gelmektedir. Özellikle tarikatin sosyal ve dinî hareketlerden uzak oluşuna bağlı olarak devletin desteğini kazanması nedeniyle ortaya çıkan dini hareketler sonucu tabikata uğrayan başka tarikat mensupları bile, Mevlevîlik içerisinde her zaman sığınacak emin bir yer bulmuşlar ve böylece kendilerini burada rahatça gizleyebilmişlerdi¹⁶.

Kaynaklarda Ankara Mevlevîhânesi

Osmanlı devrinde kurulmuş olan Mevlevîhâne vakıflarının incelenmesi sosyal tarihçilik açısından önemli bilgileri günyüzüne çıkaracaktır. Örneğin şehirlerde kurulmuş olan Mevlevîhâne vakıfları üzerine derinlemesine yapılacak araştırmalar, hem kurumların iktisadî yapısı hakkında bilgi verecek hem de Mevlevîhâneler ve devlet ilişkisi bağlamında ortaya atılan tezlerin doğrulanması açısından ilginç sonuçlar doğurabilecektir. Bir anlamda bu çalışma da Türk tarihinin *merkezî yönetim-sufî ilişkileri*, başka bir deyimle siyaset ve sufilik problematiği çerçevesinde, Osmanlı devrinde kurulan Ankara Mevlevîhânesi'nin ekonomik statüsü, vakıfları ve yönetim yapısı hakkında belirli hususları vurgulamayı amaçlamaktadır.

Konuyu izah etmeden önce, elimizdeki araştırmanın nasıl başladığı hakkında birkaç hususu ifade etmek gerekir¹⁷. Osmanlı devrinde genellikle büyük şehirlerde en az bir Mevlevîhânenin¹⁸ kurulmuş olduğu yapılan araştırmalarda belirtilmektedir. Bunlardan özellikle Anadolu şehirlerinde bulunan Mevlevîhâneler sayılırken mutlaka, Ankara Mev-

¹⁶ Ocak, "Din ve Düşünce", s. 130.

¹⁷ Çeşitli gazete ve elektronik yayınlarda Ankara'da eskiden bir Mevlevîhânenin var olduğundan bahsedilmiştir. Örneğin, 19/04/2010 tarihinde Türkiye Yazarlar Birliği'nin Gaziantep Şubesi Düşünce, Sanat ve Haber Portalı'nda Mehmet Doğan'ın yazmış olduğu "75 Sene Geçti Mi?" isimli makalede Ankara'da bir Mevlevîhânenin olduğu belirtilmiştir. Görüldüğü gibi şehirde bir Mevlevîhânenin olduğu genel olarak bilinmektedir. Öte yandan, 05/11/2000 tarihli *Zaman* gazetesi'nin "Ankara'nın Tarih İncisi", başlıklı yazısında ise Mimar Sinan tarafından yaptırılan Ankara'daki Cenâbî Ahmed Paşa külliyesinin bozulmadan günümüze kadar gelebilen nadir eserlerden biri olduğu ifade edilmektedir. Yazının devamında ise, Cenâbî Ahmed Paşa'nın külliyesi içerisinde bulunan caminin hemen yakınında Ankara Mevlevîhâne postnişini Şeyh Mustafa Efendi'nin babasının mezarı olduğu vurgulandıktan sonra zamanında bu kısmında bir de Mevlevîhânenin olduğu ifade ediliyordu. Genel olarak bu iki haberden hareketle bu çalışma şekillenmiştir.

¹⁸ Özellikle İstanbul ve Manisa gibi önemli şehirlerde birden fazla Mevlevîhâne olduğu bilinmektedir.

levihânesi'nden de bahsedilmektedir¹⁹. Her ne kadar yapılan çalışmalarda şehirdeki Mevlevihânenin ismi belirtilmesine karşın, yapılan çalışmalarda onun cismi yoktur. Bu nedenle Ankara tarihi üzerine yapılan araştırmalarda Mevlevilik ve Mevlevihâne konularına hiç değinilmemiş olması nedeniyle elimizdeki belgelerden hareketle ilk önce Mevlevihânenin yerini²⁰, fizikî yapısını, faaliyetlerini ve gelirlerini tespit etmemiz gerekmektedir²¹.

Bugün Ankara şehir merkezinde Ulucanlar Caddesi üzerinde bulunan Cenâbî Ahmet Paşa Camii avlusundaki küçük bir binanın Mevlevihâne olarak adlandırıldığı bilinmektedir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1566 yılında Anadolu Beylerbeyi olan Cenâbî Ahmet Paşa tarafından yaptırılan camii müstemelâtu içerisinde bulunan küçük yapının eski Mevlevihâne olma ihtimali zayıftır. Ancak bizim yine de Mevlevihânenin yerinin Cenâbî Ahmed Paşa Camii yakınında olduğunu düşünmemiz gerekmektedir. Bunun en önemli sebeplerin biri; XVI. veya XVII. yüzyılda kurulduğu tahmin edilen Ankara şehir merkezindeki dergâhın kaleye yakın olması gerektiğidir. Osmanlı şehirlerinde kurulan Mevlevihânelerin genellikle güvenli bir yer olan kalede²² veya kale civarında yapıldığı bilinmektedir²³. İkinci sebep ise şehirli bir tarikat

¹⁹ Mevlevihâne bulunan şehirlerin listesi için bakınız dördüncü dipnot.

²⁰ Sicillerde sık sık geçen ve Ankara mahalleleri arasında olduğu bilinen *Hangâh Mahallesi*'nin Mevlevihânenin yeri hakkında bize bir ipucu verebilir görünmesine karşın, bu ismin Hacı Bayram Veli Tekkesi'ne işaret ediyor olması da mümkündür.

²¹ Ankara tarihi hakkında yapılmış Avram Galanti'nin *Ankara Tarihi* isimli çalışmasında, Özer Ergenç'in *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, isimli kitabında şehirdeki Mevlevihâne hakkında ipucu bulunmamaktadır. Aynı şekilde Hülya Taş'ın *XVII. Yüzyılda Ankara* isimli kitabında, Deniz Karaman'ın "Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılda Ankara Damga Mukataası" isimli makalesinde, Rifat Özdemir'in, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara* isimli eserinde Mevlevihâneneden bahis yoktur. Abdülkerim Erdoğan'ın *Manevî Mimarlarıyla Ankara* isimli çalışmasında genel olarak bilgi vardır, fakat bu bilginin çok fazla bir anlam ifade etmediğini de belirtmek gerekir.

²² Evliya Çelebi, Erzincan Mevlevihânesi'ni şöyle tarif eder; "...hâlâ Mevlevihâne yakınında darphâne durmaktadır. Kale içerisinde 200 tane bağısız ve bağışsiz evi ve bir camisi vardır. Başka imareti yok. Çünkü kalenin içi dardır. Dış kısmında 1800 kadar ev var. Yüksek olanlar azdır, büyük küçük 70 mihrabı var. Yedisi camiidir. Yedi kadar derviş tekkesi vardır. En meşhurları hazreti Mevlâna Tekkesi olup, içinde her gece Mevlevî ayini olur. Mevlâna evladından Çelebi Efendi dahi tekke haziresinde medfundur. Vakıfları sağlamdır. Kütüphanesinde Hazreti Mevlâna'nın el yazısı ile bir Kurân-ı Kerim ve bir de Mesnevi-i Şerif vardır..." (Hasan Yüksel, "Erzincan Mevlevihânesi", *Vakıf ve Kültür Dergisi III*, s. 48.)

²³ Mevlevihâneler genellikle şehrin güvenli bölgelerinde kurulmaktadır. Ancak Osmanlı devrinde şehir merkezinden uzakta, yollar üzerinde kurulan zaviyeler de vardır. Örneğin Karaman, Antakya, Halep, Şam, Kudüs, Mekke ve Medine Mevlevihânelerinin birer konaklama tesisi rolü gördüğü ifade edilmiştir (Barihüda Tannkorur, "Mevleviyye", *DİA XXIX*, Ankara, 2004, ss. 468- 475).

olan Mevlevîliğin merkezden çok uzakta olması da mantıklı değildir. Zaten Cenâbî Ahmed Paşa Camii ve çevresinin gelişimi de XVI. yüzyılda olduğu için o yüzyılda kurulan Mevlevîhânenin bu bölgede olması akla yatkın gelmektedir. Ancak bugün cami kenarında Mevlevîhâne olarak ifade edilen cami kenarındaki küçük binanın dergâh olması mümkün gözükmemektedir. Bunun en temel sebebi, az sonra sicil kayıtlarında da ifade edileceği üzere Mevlevîhânenin, dervişler için oluşturulan altı odanın yanı sıra, semâhâne, mutfak ve avludan meydana gelen oldukça büyük bir kompleks olması gerektiğidir.

Ankara'da bulunan Mevlevîhânenin fizikî yapısını tespit edebildiğimiz ilk belge, 22 Zilkâde 1140/30 Haziran 1728 tarihlidir. Mevlevîhâne şeyhi Mehmed Efendi ibni Mustafa, şehir kadısından tekkenin tamir edilmesi için ustalardan oluşan bilirkişilere bir maliyet hesabı yaptırmasını istemiştir²⁴. Bunun üzerine hassa mimarlarından Usta Veli bin Ali ve ehil kişilerden oluşan bir ekip ile dergâha gidilerek orada inceleme yapılmıştır. Yapılan incelemede, içerisinde dervişlerin kaldığı altı hücre bulunan kısmın pencereleri, duvarları, zeminleri ve çatıları, semâhânenin zemini, matbahın (mutfak) bacası ve çatısı, küçük meydanın çamur sıvası son olarak da binanın sokak kapısının tamirinin yapılması gerektiği bilirkişiler tarafından ayrıntılı olarak kaydedilmiştir. Mevlevîhânenin tamirinde kullanılacak olan malzemenin başında ise tahta, kireç, tuğla, kiremit, saman ve 9 adet pencere için lazım olan cam gelmektedir. Aynı sicil kaydında sadece kullanılacak malzemeler değil, bunun yanı sıra işçilere verilecek olan yevmiyeler ve günlük yemek ücretleri de ayrı olarak hesaplanmıştır. Netice itibariyle bilirkişi heyetinin yaptığı ayrıntılı inceleme sonucunda Mevlevîhânenin tamiri için en az 270 kuruş gerektiği ifade edilmiştir²⁵.

Ankara'da bulunan Mevlevîhâne binasının ayrıntılı olarak yapılmış olması, bütün tarikat merkezlerinin aynı şekilde planlandığı anlamına gelmemektedir. Zira, Konya şehrinde ilk kez Mevlanâ Celâleddîn-i Rûmî ile Şems-i Tebrizî'nin bulunduğu yerde yapılan Mevlevîhânenin sade-

²⁴ Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kurulan dergâhlarda semâhâne, türbe, çilehâne, hücre/derviş odaları, selamlık, harem, kiler-mutfak, kahvehâne ocağı, kafes ve mutrib kısımları bulunurdu. Öte yandan küçük şehirlerde kurulan Mevlevîhâneler ise daha mütevazı yapılar olup semâhâne, çilehâne, selamlık ve mutfaktan oluşurdu. Bkz. Mustafa Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, Sır Yayınları, 2008, İstanbul, s. 262.

²⁵ Sicillerden çeşitli dönemlerde Mevlevîhânenin tamirinin yapıldığını görebiliyoruz. Örneğin Ankara Şer'iyye Sicilleri 104/790: 194, 202/888: 85 ve 223/909: 205.

ce mescit ve türbeden meydana geldiği ve fizikî görünümünün oldukça basit olduğu ifade edilmektedir²⁶. O halde Anadolu şehirlerinde ve Balkanlar'da Mevlevî tekkelerinin ayrıntılı şekilde planlanmasının erken dönemlerde yapılmış olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Ankara Mevlevîhânesi gibi pek çok odadan meydana gelen geniş kapsamlı tarikat yapılarının XVII., XVIII. ve XIX. yüzyıllarda yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. İfade edilen yüzyıllarda kurulmuş olan Mevlevîhânelerin daha ayrıntılı planlanması nedeniyle içerisinde mutlaka semâhâne, türbe, mescit, mutfak, meydan ve hücrelerin bulunduğu görülmektedir. Mevlevîhânelerin bütün bu özellikleri göz önüne alındığında, Ankara Mevlevîhânesi'nin fizikî açıdan şeyh, derviş ve müritlerinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek büyüklükte olduğu da anlaşılmaktadır.

Ankara'da Mevlevîliğin ne kadar eski olduğunu tarihî kaynaklardan tespit edebilmek mümkündür. Özellikle XVII. yüzyılda, Ankara'da doğmuş ve zamanla Mevlevî dergâhlarında mesafe kat etmiş önemli şahsiyetler vardır. Nitekim bu şehirde doğmuş Mevlevîlerden biri Ankaravî İsmail Rusûhî Dede'dir (öl. 1631). İsmail Rusûhî Dede, şehirde yetiştikten sonra, gördüğü bir rüya ile Galata Mevlevîhânesi'ne giderek orada ders vermeye başlamıştır. Öte yandan, Türk tasavvuf tarihine İsmail Rusûhî Dede'nin büyük katkısı olmuştur²⁷. Esas itibarıyla Mevlevîlik içerisindeki onun önemi, Mevlana Celâleddîn-i Rûmî'nin yazdığı Mesnevî'sini Farsça'dan Türkçe'ye çevirerek toplumun anlayabileceği bir hale getirmesinden kaynaklanmaktadır²⁸.

Aynı şekilde XVII. yüzyılda Ankara ile ilişkilendirilen bir başka Mevlevî şeyhi ise, Konyalı Seyyid Nesib Yusuf Dede'dir. Kendisi Şam, Ankara ve Kahire Mevlevîhânesi şeyhliği görevlerinde bulunduktan sonra, Sultan IV. Mehmed'in görevden alınması olayına karışmıştır. Siyasî bir olay içerisinde yer alan Yusuf Dede'nin kaçarak daha sonra Kahire'ye git-

²⁶ Tanrıkorur, a.g.m., s. 472.

²⁷ Özellikle sufi çevrelere çalışarak para kazanmanın önemini anlatan İsmail Rusûhî Dede, bu husûsiyeti ile diğer tarikat mensuplarına örnek olmuştur. Bkz. H. Algar, "Ankaravî İsmail bin Ahmed", *Encyclopedia of Islam, II*, London, 1985, s. 100.

²⁸ İsmail Rusûhî Ankaravî'nin *Makâsıd-ı Alîyye fî Şerh'î- Tâyye* isimli eseri ise Osmanlı devri tasavvuf anlayışının önemli kaynaklarından biridir. Eserdeki bilgi ve görüşler İbn Fâriz, İbn Arabî, Mevlana Celâleddîn-i Rûmî ve İran-Horasan tasavvuf düşünce ve kültürünün harmanlanması olarak ifade edilmektedir. Ankaravî'nin Farsça şüirler yazması ve Mevlana'nın Farsça yazdığı şüirlere sık sık atıflarda bulunması eserini artırmaktadır. Kısacası Ankaravî eserinde farklı görüşlere sahip kişilerin eserlerini mezcetmiştir. Bkz. Mehmet Demirci, *Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi*, Vefâ Yayınları, İstanbul, 2008, s. 12.

tiği belgelerden anlaşılmaktadır²⁹. Görüldüğü gibi, Ankara Mevlevîhânesi'nde şeyhlik yapan kişilerin sosyal tarih içerisindeki konumları bize, dergâhın daha XVII. yüzyılda var olduğuna işaret etmektedir.

Ankara Şer'iyye sicillerinde mevlevîhâne ile ilgili bir hayli kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlardan ilki, 15 Ramazan 1044/4 Mart 1635 tarihli bir berattır. Bu *tecdid-i berat* Mevlevîhâne Şeyhi Ahmed'in, Şeyh Yağmur Zaviyesi'nin mütevellisi olarak atandığını göstermektedir³⁰. Aynı yıla ait başka bir sicil kaydında ise Mevlevî postnişini Şeyh Ahmed, dışardan bir yolunu bulup zâviyeye müdâhil olmaya çalışan kişilerden bahsetmektedir³¹. Öte yandan bu şikâyet mektubuna cevaben gelen, 12 Rebiü'l-âhîr 1046/13 Eylül 1636 tarihli fermanla ise, Şeyh Ahmed'i görevden almayı gerek duyulacak suçu olmadığı halde, kötü niyetli bazı kimselerin vakfa müdahil olmaya çalıştığı vurgulanıyordu. Belgenin devamında ise adı geçen Mevlevî Şeyhi Ahmed'in hizmetinde daim olması gerektiğinden bahisle, hiç kimsenin onun işine karışmaması emrediliyordu³².

12 Rebiü'l-âhîr 1046/13 Eylül 1636 tarihli belgede ise, Osmanlı devlet adamlarının eskiden beri Ankara Mevlevîhânesi'ne ayırdıkları tahsisatları yeniledikleri görülmektedir. Nitekim bu belgede, Mevlevîhâne şeyhliğine Şeyh Mehmed'in 5 akçe yevmiye ile atandığı ifade ediliyordu. Yine aynı belgede, Şeyh Mehmed'in vazifesi karşılığında hak ettiği maaşını *Ankara Mukataası İhtisab mahsûlünden* alması isteniyordu³³. O

²⁹ Klaus Kreiser, "Evliya Çelebi ve Başka Kaynaklara Göre Arap Aleminin Doğusundaki Büyük Şehirlerde Mevlevîhâneler", *Osmanlı Araştırmaları XIV*, (çev. Semih Tezcan) 1994, s. 103.

³⁰ İlgili kayıt bir *tecdid-i berat* olduğuna göre, Ankara Mevlevîhânesi'nin daha önce yapıldığı anlaşılmaktadır. Her ne kadar durum bu şekilde olsa da elimizde daha eski tarihli kayıt olmadığınan net bir sonuca varılamamaktadır. Öte yandan Şeyh Yağmur Zaviyesi'ne yapılan atamaya ilgili AŞS. 228/714: 681 numaralı kayda bakılabilir.

³¹ Şeyh Yağmur Zaviyesi'nin yönetimini ele geçirmeye çalışan kötü niyetli kimselerin varlığı başka sicil kayıtlarından da anlaşılabilmektedir. Nitekim Kasım 1636 tarihli bir başka kayıta, Mevlevîhâne Şeyhi Ahmed'in, Şeyh Yağmur Zaviyesi'ndeki yönetiminin hem devâm-ı devlet için ve hem de vâkîfın ruhu için duaya müdâvemet etmeye devam ettiğinden bahisle, buna mâni olunmaması gerektiği vurgulanmaktadır (AŞS 28/ 714: 773).

³² AŞS. 28/714: 809 numaralı kayıt.

³³ "...Kasaba-i Ankara Mukâta'ası İhtisabı mahsûlünden yevmi beş akçe vazîfeye mutasarıf olan işbu dârende-i fermân-ı hümâyûn-ı meserret-makrûn-ı hakanî kıdvetü's-sulehâ'i's-sâlikîn Mevlânâ Şeyh Mehmed -zide takvâhû- sūdde-i sa'âdetimden berât-ı cedid taleb eylemeğin hakkında mezid-i inâyet-i pâdişâhânem vücûda getirip elinde olan berât-ı atık mücebince bin kırk altı Rebi'ulevvelî'nin yirmi yedinci gününden müceddeden bu berât-ı hümâyûnu verdim ve buyurdum ki varıp vech-i meşrûh üzere ta'yîn olunan yevmi beş akçe vazîfesin Ankara Mukâta'ası mahsûlünden emin olanlardan alıp mutasarıf ola ol bâbda hiç ehad mâni' ve dâfi' olmayalar...". Tahrîren fi'l-yevmi's-sâlis ve'l-aşer [min] şehri Rebi'lâhîr li-seneti sitte ve erba'in ve elf. (AŞS 28/714: 704).

yıllarda Ankara'daki mukataa mahsûllerinden sadece Mevlevîhâne şeyhi Mehmed yararlanmamaktadır.

Bunun yanı sıra, 22 Receb 1046/20 Eylül 1636 tarihli başka bir kayıtta, Mevlevîhâne dervişlerinin *taam-bahası*/yemek ücreti için günlük 25 akçenin ayrıldığı anlaşılmaktadır. Zikredilen yemek ücretinin tahsili için gösterilen adres ise bu sefer, Ankara'daki *İhtisab ve Cendere Mukataası* idi. Böylece mukataa gelirinden mevlevîhâneye yapılan yardımın *mâh be-mâh/aydan aya aksatmadan verilmesi talep ediliyordu*³⁴.

Görüldüğü gibi, Ankara Mevlevîhânesi'nin temel olarak gelir kaynakları şehrin iktisadî hayatında süreklilik arz eden İhtisab ve Cendere Mukataası'na dayanmaktaydı³⁵. Bu mukataa Ankara dışında Çankırı, Kastamonu ve Tosya şehirlerini içine alacak şekilde oluşturulmuştu. Ankara merkezinden yönetilen bu mukataanın gelirlerinin büyük bir kısmı ise doğrudan doğruya Osmanlı hazinesine aktarılmaktaydı. Ancak zamanla *icâre-i muaccelede*n/peşin kiralardan ayrılan belirli bir miktar,

³⁴ "...Ol bârgâh-ı kayyumû hazret-i Monla Celaledin-i Rûmî -kuddise sirruhû'l-aziz-in Ankara'da vâki' mevlevîhânesinde sâkin olan fukarâsına Ankara'da vâki' İhtisab ve Cendere Mukata'ası mahsûlünden ta'âm-bahâ için yevmî yirmi beş akçe ta'âmiye [i'tâ] olunup yedimden berât-ı şerîf verilmişken almakda usret çekilmesi ile geri Ankara'da vâki' Damga Mukata'ası mahsûlünden almak üzere berât-ı âlişânı verilmek inâyet recasına i'lâm olunmağın imdi yedimde olan defâtire nazar olundukda zikr olunan mevlevîhânedede sâkin olan dervîşân bundan akdem ru'ûs-ı hümâyûnumla mukâta'a-i merkümeden ta'âm-bahâsı için yevmî yirmi beş akçe ta'âmiyeye alınıp berât-ı şerîfim verildiği mastûr ve mukayyed bulunmağın imdi haklarında mezîd-i inâyet-i pâdişâhânem zuhûra getirip vech-i meşrûh üzere ta'yîn olunan vazîfelerin damga mukâta'ası mahsûlünden olmak üzere bin kırk altı Recebû'l-mürecebi'nin gurre-sinden bu berât-ı hümâyûnu verdim ve buyurdum ki zikr olunan dervîşâna ta'yîn olunan yevmî yirmi beş akçe ta'âm-bahâların Damga Mukata'ası mahsûlünden mukâta'a-i merkümezi zabt edenlerden mâh be-mâh alıp mutasarrıf olup devâm-ı ömr u devletim ed'iyyesine ve'l-isâl müdâvemet ve işğâl göstere ile bâbda efrâd-ı âferîdeden bir ferd mâni' ve dâfi olmaya ve dahl u ta'arruz kılmaya şöyle bileler âlâmet-i şerîfe i'timâd kılalar...". Tahriren fil'yevmî's-sâni [min] şehri Recebî'l-müreceb li-seneti sitte ve erba'in ve elf. (AŞŞ 28/714:705).

Bundan başka, değişik zamanlarda şeyhlerin devletten yardım talebinde bulunduğunu görebiliyoruz. Nitekim Ankara Şer'iyye Sicilleri 195/881 numaralı defterin 199'cu belgesinde olduğu gibi. H. 1215 tarihli belgede, Mevlevîhâne şeyhi olan Seyyid Mehmed, Ankara Damga Mukataası'ndan almış oldukları yardımın *kadr-ı kifâyet edecek kadar* artırılmasını talep etmektedir (AŞŞ 195/881:199).

³⁵ Ankara'da Bursa kalemine bağlı üç malikâne-mukataa bulunmaktadır. Bunlar Mukataa-i hasha-i Tamga-yı Ankara ve Simsariye ve Zarah-ı Kassabiye ve Boyahane ve Cenderehane ve tevbâii, Mukataa-i hasha-i Bac-ı bazar-ı çub ve İhtisab-ı Ankara ve beytülmal-i amme ve hassa ve tahmis-i kahve ve tevbâii, Mukataa-i hasha-i Resm-i Tamga-i kirpas ve tınab-i penbe der liva-i Ankara ve tevbâii olarak sayılabilir. Bkz. Deniz Karaman "Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılda Ankara Damga Mukataası", *Bilgi XXXII*, ss. 179-222.

ek ödentiler şeklinde sadrazam ve defterdâr gibi yüksek devlet adamlarına *kalemîyeler* olarak tahsis edilmiştir³⁶.

XVII. yüzyılda Osmanlı merkezî idaresi tarafından kiraya verilerek işletilen bu mukataalardan sadece sadrazam, defterdar ve diğer ümerâya değil, aynı zamanda, Ankara Mevlevîhânesi'ne de pay ayrıldığı görülmektedir. İşte bu durum, XVII. yüzyılda Osmanlı merkezî yönetimi ile Mevlevî tarikatının bağlantısını ortaya koyabilmektedir. Hatta Osmanlı Devleti, İhtisab ve Cendere Mukataaları'ndan Mevlevîhâneye ayrılan paraların tahsilinde *usret/zorluk* ortaya çıkınca, tekkedeki derviş ve şeyhlerin aç kalmaması için başka vergi kalemlerine yönelerek onları yalnız bırakmamıştır³⁷.

Elimizdeki çeşitli tarihlere ait belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, Osmanlı merkezî yönetimi Mevlevîhâne personelinin yaşadığı sıkıntıları göz önünde bulundurarak onlardan gelen istek ve talepler doğrultusunda tekkeyi desteklemeyi sürdürmüştü. Örneğin, padişaha gönderilen bir arzuhalde eskiden tekke vazifeli olan personelin vefatından sonra yerlerine yeni atamaların yapılmadığının belirtilmesi üzerinde, Osmanlı merkezî yönetiminin 4 Ramazan 1051/ 7 Aralık 1641 tarihinde Mevlevîhânedeki münhal kadrolara Musa, Şeyh Ahmed ve Pir Mehmed'i atamıştı. Belgede, adı geçen kişilerden Musa ve Şeyh Ahmed'in 10'ar akçe, Pir Mehmed'in ise 20 akçe maaş ile görevlerine başlamaları talep ediliyordu. Böylece Mevlevîhâneye vazifeli olarak atanan bu kişilerin günlük 40 akçe olan yevmiyelerinin, 4 Ramazan 1051/ 7 Aralık 1641 tarihinden itibaren şehirdeki *Cendere Mukataası*'ndan almaları istenmişti³⁸. Görüldüğü

³⁶ Karaman, a.g.m., s. 180.

³⁷ AŞS 28/714: 705 numaralı hüküm.

³⁸ "...Ankara'da vâkî Mevlevîhâne fukarâsı hâlâ Der-sa'âdetime arzuhâl sunup ta'âmiyyeleri için ta'yîn olunan mezra'aları âhere verilmekle emr-i maâşda müzâyakaları olduğunu bildirip inâyet recâ eyledikleri ecilden Cendere Mukâta'ası'ndan yevmî on akçe vazifeye mutasarrıf olan Musa ve on akçeye mutasarrıf olan Şeyh Ahmed ve yirmi akçeye mutasarrıf olan Pir Mehmed nâm kimesneler fevt olup zikir olunan kırk akçe bi'l-fi'l mahlûl olmağla zikir olunan Mevlevîhâne fukarâsına ta'âmiyye olmak üzere tevcih olunup ru'ûs-ı hümâyûnum sûreti verilmekle mücebince berât-ı şerif verilmek fermân-ı âlişânım olmak işbu dârendegân-ı tevkî-i refî-i sa'âdet-nişân zikir olunan mevlevîhâne fukarâsı haklarında mezîd-i merhametimiz zuhûra getirip kendülere ta'âmiyye olmak üzere Cendere Mukâta'ası mahsûlünden ru'ûs-ı hümâyûn sûreti mücebince bin elli bir Ramazanü'l-mübârekinin dördüncü gününden yevmî kırk akçe vazife ta'yîn edip bu berât-ı hümâyûnu verdim ve buyurdum ki zikir olunan Mevlevîhâne fukarâsı varıp vech-i meşrûh üzere Cendere Mukâta'ası mahsûlünden ta'yîn olunan kırk akçeyi mukâta'a-i mezbûre emini olanlardan mâh be-mâh alıp ta'âmiyyelerine harc u sarf eyleyip bi'l-izz ve'l-ikbâl devâm-ı ömr ü devletim ed'iyyesine müdâemet üzere ola ol bâbda hiç ehad mâni' ve dâfi' olmayalar söyle bileler alâmet-i şerife i'timâd kılalar...". Tahrîren fi'l-yevmî'l-hâmis [min] şehri Ramazânî'l-mübârek li-seneti ihdâ ve hamsîn ve elf..." (AŞS 30/716:833).

gibi Osmanlı merkezî yönetimi, Mevlevîhâne personelinin istek ve talepleri doğrultusunda Ankara kaza merkezindeki çeşitli mukataaları devreye sokarak tekkenin faaliyetlerini desteklemeyi sürdürmektedir.

Ankara sicillerinde yapılan araştırmalarda Mevlevîlerin sadece Mevlevîhâneyi yönetmediği anlaşılmaktadır. Mevlevî şeyhleri kendi tekkeleri yanında şehirdeki diğer vakıfları da yönetmişlerdir. Nitekim 25 Ramazan 1067/ 7 Temmuz 1657 tarihli bir belgede Yakub Abdal Zaviyesi'nin zaviyedârı olan Mevlevî Şeyhi Mehmed'in arzuhâline cevap olarak gönderilen beratta, vakıf yönetimini gasp etmek isteyen Sipahi Ali'nin önüne geçilmesi emredilmektedir³⁹.

Öte yandan 15 Rebîü'l-evvel 1108/12 Ekim 1696 tarihli bir emirde ise, Mevlevîhâne şeyhi Mehmed Dede'ye Konya Mevlevîhânesi Şeyhi Sinan'ın talepleri iletilyordu. Bu talepler arasında, Mevlevîhâne yönetiminin günlük olarak yapılması gereken işler bulunmaktadır. Şeyhin günlük olarak yapması gereken işler arasında, "kitâb-ı müstatâbları"⁴⁰ usûlüne uygun olarak okutması geliyordu. Bunun yanı sıra Konya Mevlevîhânesi Şeyhi Sinan'ın istekleri bunlarla sınırlı değildi. Ankara Mevlevîhânesi postnişini olan Mehmed Dede'nin zikir esnasında ve sonrasında Hazreti Peygambere, evliyâlara ve Molla Mevlana Celâleddîn-i Rûmî'ye *ihtirâm*/ saygının da fazlaca gösterilmesini talep ediyordu. Böylece Ankara Mevlevîleri bir anlamda şeriat ve tarikat yolunda *takayyüd* /daha dikkatli olmuş olacaktı⁴¹.

³⁹ AŞS 43/729:408 numaralı kayıt.

⁴⁰ Burada ifade edilmek istenen Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin eserleri olmamıştır. Onun, tasavvufî fikir ve düşüncelerini birbirine ulanmış hikayeler şeklinde anlattığı *Mesnevî* isimli eseri, çeşitli konularda söylediği şiirlerini içeren *Divân-ı Kebîr*'i, nasihat amaçlı kendisinden sorulan ve cevap istenen dinî ve ilmî konulardaki *Mektubât*'i, sohbetlerini içeren *Fihî Mâ Fih* ve yedi adet vaazını içeren *Mecâlîs-i Seb'a*'dan oluşan külliyatı zikredilmiş olmalıdır.

⁴¹ "...Ankara Kazâsı'nda nâibü'ş-şer' olan Mevlânâ () -zîde ilmuhû- tevki-i refî-i hümâyûn vâsil olıcak ma'lûm ola ki kudvetü's-sulehâ'i's-sâlikin Mehmed Dede -zîde salâhuhû- dergâh-ı mu'allâma gelip medîne-i Ankara'da vâki' mevlevîhânenin meşîhati ve mesnevîhânlığı kudvetü'l-ulemâ'i's-sâlikin umdetü'l-evliyâ'i'l-vâsılın kâşifü esrârî-mesnevî vâkufu rûmûzî'l-ma'nevî el-muhtass bi-mezîdî inâyeti'l-meliki'l-mevlâ Konya'da âsûde olan sultânü'l-vâsılın ve'l-ârifin bürhânü'l-âşikî hazret-i Celâleddîn-i Rûmî kaddesallâhu sirrehû'l-azîzin evlâdından olup bi'l-fi'l semâ-i şerîflerinde meşîhat hîdmetinde olan Mevlânâ Şeyh Bostan -zîde irşâduhû- tarafından megaz-ı Kur'an-ı celflü'ş-şân ve âb-ı zülâl-i teşnegân-ı bahr-i irfân olan kitâb-ı müstetâbların kırâet ve âyîn-i evliyâ-yı zevî'l-ihtirâmı icrâ edip edâ-yı şer'at ve tarikat ile takayyüd üzere olası deyu izni müş'ir mühürlü mektûb vermekte mücebince zabt etdirilmek bâbında inâyet recâ etmeğün mücebince zabt etdirilmek emrim olmuşdur buyurdum ki sâdir olan emrim ve mevlânâ-yı mûmâ-ileyh tarafından verilen mühürlü mektûb mücebince meşîhat-ı mezbûru zabt etdirip min ba'd mühürlü mektûb ve emr-i hümâyûnuma muhâlif âheri dahl u ta'arruz etdirmeyesiz göyle bilesiz âlâmet-i şerife i'timâd kılâsîz...." Tahrîren fi evâsıtı şehri Rebî'levvel li-seneti semân ve mi'e ve elf. (AŞS 76/762: 799).

Görülüyor ki, gerek Konya'da bulunan merkez dergâhtaki şeyhler ve gerekse Osmanlı merkezî idaresi çeşitli tarihlerde Ankara Mevlevîhânesi'ni uyarma ihtiyacı duymuşlardır. Örneğin 15 Cemâziye'l-evvel 1108/10 Aralık 1696 tarihli başka bir fermada ise Mevlevîhâneye şeyh atanan Mehmed Dede'ye yeni atandığı için nasihatlarında bulunulmaktaydı⁴².

Ankara Mevlevîhânesi'ne ait 14 Rebü'l-âhir 1108/10 Kasım 1696 tarih ve 800 numaralı sicil kaydında ise "...Ankara Damga Mukataası mahsûlünden vazîfeye mutasarrif olanların ale'l- esâmî sıhhat üzere deftere yazdırub kâtible rikab-ı hü-mâyûnuna ihzâr ve irsâl ittiresiz..." denilmekteydi⁴³. Bu belgenin ardından hangi yazının geleceği az çok anlaşılabilir. Anlaşıldığı üzere tutulan merkez defterleri ile taşra defterleri arasında bir tutarsızlık söz konusudur. Nitekim yukarıda adı geçen sicil kaydının hemen ardından gelen 801 numaralı belgede ise Ankara Damga Mukataası mahsûlünden maaş alanların isimlerinin İstanbul'daki merkez defterlerinde bulunmadığı ifade edilmişti⁴⁴. Mevlevîhâneye, Damga Mukataası malından pay aktarılmasıyla ilgili şimdiye kadar hiç kayıt geçmemiş olmasına rağmen, 801 numaralı kayıta vakıftan kimlerin maaş aldığının bildirilmesi talep edilmişti. Her ne kadar 801 numaralı kayıttan tekdedeki dervişlere ne kadar para verildiği belirtilmemişse de başka belgelerden günlük 25 akçelik ücretin Damga Mukataası'ndan ayrıldığı anlaşılmaktadır⁴⁵.

XVIII. yüzyılda Ankara Mevlevîhânesi Vakfı'nın gelir kaynaklarına dair elimizde ilginç bir belge daha vardır. 19 Şevvâl 1116/14 Şubat 1705 tarihli sicil kaydında ifade edildiğine göre, Mevlevîhâne şeyhi Derviş Ahmed bin Abdülbakî, vakfa ait parayı kiraya vermiştir⁴⁶. Vakıftan

⁴² Konuyla ilgili AŞS 68/754: 424 ve AŞS 76/762: 798 numaralı kayıtlara bakılabilir.

⁴³ AŞS 76/762:800 numaralı hüküm.

⁴⁴ "...İzzetlü ve faziletlü efendihazretlerinin meclis-i şerifleri savbına vird-i da'avât-ı sâfiy-yât-ı muhabbet-efzûn ithâfî siyâkımda ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Ankara damgası mukâta'ası emini olan () -zide kadruhü-ya inhâ olunan budur ki Ankara Damgası Mukâta'ası mâlından vezâ'ife mutasarrif olanların ale'l-esâmî sıhhati üzere defterin yazdırub kâtibiyle ma'an ihzâr ve irsâl eylemeniz bâbında şeref-yâfte-i sudûr olan emr-i celiflü's-şân mücebince mektûb tahrîr ve irsâl olunmuştur. İnşâallahu te'âlâ vusûlünde vârid olan emr-i âlişânda tas-rih olduğu üzere mukâta'a-i mezbur mâlından vezâ'ife mutasarrif olanların ale'l-esâmî def-terin yazdırılıp kâtibiyle ma'an ber-vech-i ta'cil rikâb-ı hü-mâyûna irsâl ve ihzâr eylemeniz me'mûldür...". (AŞS 76/762: 801).

⁴⁵ AŞS 187/873: 164) numaralı belge.

⁴⁶ Vakıfların gelir kaynaklarından birisi de vakıf paralarının nemalandırılmasıdır. Vakıf bünyesindeki paraların "rehn-i kavî ve kefil-i melî" yahud ikisinden biri ile onu onbir buçuk hesabı ile mu'amele-i şer'iyye ve murâbaha-i mer'iyye ile bâ-yed-i mütevellî beher sene 'alâ vec-hi'l- hâlâl istirbâh ve istiglâl" olunması istenirdi. Yediylidiz, a.g.e., s. 141.

ödünç para alan kişi ise, Hisar'da ikamet eden Ohanis veledi Aslankulu'dur. Zimmî Ohanis vakıftan 50 kuruş para alarak bu parayı bir sene sonra faiziyle geri vermeyi kabul etmişti. Ancak öyle anlaşılıyor ki, Mevlevîhâne kiraya verdiği ne parayı geri alabilmiş ne de Ohanis'i bulabilmişti. Sözleşme akdinin yapılmasının üzerinden sekiz yıl geçmesine rağmen ödünç verilen vakıf parası geri alınamadığı için durum mahkemeye intikal etmiştir. Borçlu Ohanis'in öldüğü, mahkemede çocukları tarafından ifade edilmesi üzerine, mahkeme paranın tahsili için çocuklarına yönelmiştir. Ancak Ohanis'in çocukları babalarının aldığı parayı geri ödemeye güçlerinin yetmediğini belirterek sözleşmede rehin olarak gösterilmiş olan dükkanı vermeyi teklif etmişlerdir. Yapılan görüşmelerin ardından zimmî Ohanis'e ait malların dükkandan boşaltılmasından sonra bu mülk, Mevlevîhâne vakfına verilmiştir. Sicilde tarif edilen bu dükkan⁴⁷, Ankara kaza merkezinde bulunan kalenin duvarına yakın bir mesafede idi ve içerisinde üç destgâh⁴⁸ vardı.

Tarihî süreçte Mevlevîhâne'nin sosyal bünyesi XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren bozulmaya başlamıştır. Nitekim Mevlevî şeyhi Mehmed yazdığı bir arzuhalde "...hangâhta kalan fukarâ-i dervîşânın maaşları kalil olmağla kadr kifâye vazîfe..." verilmesini merkezî idareden talep etmişti. Bu talebin padişah tarafından dikkate alındığı anlaşılmaktadır. Zirâ Mevlevîhâne'ye gönderilen 11 Zilkâ'de 1206/1 Temmuz 1796 tarihli fermanında, belirtilen günden geçerli olmak üzere, Şeyh Mehmed'e yevmî 15 akçelik vazife tevcih olunduğu ifade ediliyordu. Öte yandan başkentten gelen fermanında, Şeyh Mehmed'in vazife karşılığı alacak olduğu maaşın hangi kalemden tahsil edileceği de belirtilmişti. Buna göre Mevlevî şeyhi Mehmed'in 15 akçelik maaşını *Rûsûm-ı Damga-i Kırpas-i Ankara Mukataası'ndan* alması için, Başmuhasebe Kalemî'ne gerekli talimatın verildiği de anlaşılmaktadır⁴⁹. Görüldüğü gibi Mevlevî şeyh ve dervîşleri için Anka-

⁴⁷ ASS 83/769:27) numaralı kayıt.

⁴⁸ Ankara kazası Osmanlı devrinde tüfük yününden üretilen sofların dokunduğu bir merkez konumunda idi. Bu nedenle şehirde sof dokunan pek çok destgah/tezgah bulunuyordu. Ö. Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, 1995, s. 99.

⁴⁹ "...Medîne-i Ankara'da vâkî' mevlevîhâne tekyesi şeyhi işbu râfî-i tevkî-i refî'uş-şân-ı hakanî es-Seyyid Mehmed -zîde salâhuhü- Dîvân-ı Hümâyûnuma arzuhâl edip hânkâh-ı mezbûrede sâkin fukarâ dervîşânın maaşları kalil olmağla kadr-i kifâye vazîfe verilmek bâbında istid'â-yı inâyet ve sâdır olan fermân-ı âlîşânım mücebince yevmî on beş akçenin senevîsi hesâb etdirildikde gayr-ı ez-fazla otuz üç guruşa bâlîğ ve meblağ-ı mezbûr Resm-i Damga-yı Kırpas-ı Ankara Mukataası'nın iki yüz altı senesi mâlına zam ve tertîb olunmuş olduğu kalemlerinden derkenâr ve tertîb olunduğu üzere meblağ-ı mezbûr sene-i merkümeden i'tübâr ile mukata'a-i

ra şehrinde bulunan iktisadî teşekküllerden önce *İhtisab Mukataası* ve *Cendere Mukataası*, daha sonra *Damga Mukataası* en son olarak da *Damga-i Kirpas-ı Ankara Mukataası*'ndan tahsisler yapılarak tekkede kalanların ihtiyaçları sürekli olarak karşılanmıştı⁵⁰. Netice olarak Osmanlı Devleti, 1636 yılındaki tahsislerin ardından 1641 ve 1696 yıllarında da Ankara Mevlevîhânesi'ne para yardımı yapmayı sürdürmüştü. Bütün bu yardımların en sonuncusu ise 1793 yılında yapılan ve *Damga-i Kirpas-ı Ankara Mukataası*'nin adres gösterildiği kısımdır⁵¹.

Mevlevîhâne ile ilgili resmî kayıtlardan çeşitli dönemlerde bazı sıkıntuların ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu sıkıntılardan ilki, 20 Receb 1210/30 Ocak 1796 tarihidir. Bu tarihte yapılan incelemelerde Ankara *Damga Mukataası* malından maaş alan Mevlevî şeyhi Seyyid Mehmed'in tahsisât kaydı bulunamamıştır. Osmanlı merkezî yönetimi bu durumda, Ankara Mevlevîhânesi'nde hizmet veren Mevlevî şeyhinin hem görevini aksatmaması hem de 25 akçelik maaşının zamanında ödenebilmesi için ivedilikle *Bursa Mukataası*'na başvurulmasını talep etmiştir. Yapılan işlemlerin ardından Mevlana Şeyhi Seyyid Mehmed'e, 21 Şa'ban 1209/13 Mart 1795 tarihinde yeni bir berat gönderilmiştir⁵². Benzer şekilde, Ankara *Damga Mukataası* gelirlerinden Mevlevîhâne'ye yapılan yardımların kayıtları da çeşitli zamanlarda defterlerde bulunamamıştır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti, XIX. yüzyılda Mevlevîhâne'ye *Bursa Mukataası*'nı adres göstererek bu kısımdan yardımların alına-

mezbûre mâlından zam ve ol mukâbelede şeyh-i mezbûr a mukâta'a-i mezbûr mâlından almak üzere yevmî on beş akçe vazife tevcih olunup berâtü Başmuhâsebe'ye ilmuhaberi verilmek bâbında iftihâru'l-ümerâ ve'l-ekâbir bi'l-fi'il başdefterdarım Mehmed Şerif -dâme ulüvvuhû- telhis etmekle telhisi mücebince sene-i merkümede i'tübâr ile mukâta'a-i mezbûre mâlına zam ve ol mukâbelede şeyh-i mûmâ-ileyhe mukâta'a-i mezbûreden on beş akçe tevcih olunup berâtü ve Başmuhâsebe'ye ilmuhaberi verilmek fermânım olmak üzere hakkında mezîd-i inâyet-i pâ-dişâhânem zuhûra getirip bin iki yüz altı senesi Zilka'desi'nin on birinci günü târihiyle müverrah verilen ru'ûs-ı hümâyûn mücebince bu berât-ı hümâyûnu verdim ve buyurdum ki mûmâ-ileyh eş-Şeyh es-Seyyid Mehmed -zîde salâhuhû- varıp vech-i meşrûh üzere ta'yîn olunan yevmî on beş akçe vazifesin Resm-i Damga-yı Kirpas-ı Ankara Mukâta'ası mâlından emin olanlar yedinden alıp fukarâya sarf eyleye şöyle bilesiz âlâmet-i şerîfe i'timâd kılâsı..." fi 29 Zilhicce sene [1]120. (AŞS 184/870:161)

⁵⁰ Ankara Resm-i Damga-i Kirpas Mukataası'ndan yevmî 15 akçelik gelirin Mevlevî postnişini Seyyid Mehmed'in ölümüyle yerine atanan oğlu Seyyid Mehmed Tahir Efendi'ye aktarılması hususunda gönderilen 5 Ekim 1814 tarihli emirname bulunmaktadır (bkz. C. *Evkâf* 22797).

⁵¹ AŞS 184/870:161 numaralı sicil kaydı.

⁵² AŞS 187/873:164 numaralı sicil kaydı.

rak şeyh ve dervişlerin vazifelerini aksatmamaları yönünde özen gösterilmiştir⁵³. Görüldüğü üzere, Osmanlı merkezî idaresi bulduğu pratik çözümle, maaşlarını almaları için Mevlevî şeyh ve dervişlerini Bursa Mukataası'na yönlendirerek, tarikata verdiği önemi bir kez daha ortaya koymuştur. Esas olarak burada önemli olan, Osmanlı Devleti'nin ne kadar yardım yaptığından ziyade, zor durumda kaldığını iddia eden Ankara Mevlevîhânesi şeyh ve dervişlerinin hiçbir surette mağdur edilmemiş olmasıdır.

XIX. yüzyılda ise Ankara Mevlevîhanesi'nin gelirleri devlet tarafından daha da artırılmıştır. Osmanlı Devleti'nin 4 Rebi'ü-l evvel 1256/6 Mayıs 1840 tarihli fermanında, Ankara yakınlarındaki Yakub Abdal Köyü'nün öşründen Ankara Mevlevîhânesi'ne tahsisât yapıldığı anlaşılmaktadır⁵⁴. Yakub Abdal (diğer adıyla İlbekar) köyünün öşründen Ankara Mevlevîhânesi'nin gelirlerini arttırmak için *taâmiye*/yemek ücreti yardımı adı altında yeni ilave gelirler aktarılmıştır. Ancak, o yıllarda Osmanlı Devleti'nin söz konusu Yakub Abdal Köyü'nün öşürlerini Ankara Mevlevîhânesi'nin toplamaya yetkili olduğuna dair verdiği ferman kaydı arşivlerde bir türlü bulunamamıştır. Bu nedenle Osmanlı merkezî yönetimi ile Mevlevîhâne arasında çeşitli zamanlarda yazışmaların yapıldığı anlaşılmaktadır⁵⁵.

Ankara Mevlevîhânesi Osmanlı merkezî idaresi tarafından sürekli olarak korunmasına rağmen, XIX. yüzyılda iktisadî açıdan daha fazla sorun yaşamaya başlamıştır⁵⁶. Bu sorunlardan ilki, Mevlevîhâne şeyhlerinin sebep olduğu sıkıntıdır ve 7 Muharrem 1274/ 28 Ağustos 1857 ta-

⁵³ Bakınız BOA. C.EV.13463 numaralı hüküm.

⁵⁴ Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında Bektâşiler yasaklı hâle gelmişlerdir. Bektâşi tekke-lerinde sakin olanların "ehl-i bid'at ve müdmin-i hamr ve fesekâdan" olmaları gerekçesiyle verilen fetvaya dayanan Sultan II. Mahmud, Bektâşiliği yasaklamıştır. Bundan sonra problem çıkaranlar sürgün edilmişlerdir. Anadolu ve Rumeli'de kadim olanlar fizikî yapısına bakılarak cami, mescit, medrese ve mektep yapılarak değerlendirilmiştir. Aynı şekilde bu Bektâşi tekke-leri içerisinden ehl-i sünnet dairesi içerisinde olan Mevlevî, Nakşibendî ve Rufâilere de bu binalar dağıtılmıştır. Bkz. Mustafa Alkan: "Hacı Bektâş-ı Velî Tekkesine Nakşibendî Bir Şeyhin Tayini: Merkezî Bir Dayatma ve Sosyal Tepki", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırmaları* 57, Ankara, 2011, s. 216.

⁵⁵ Bakınız BOA. BEO, 1211/90760 numaralı hüküm.

⁵⁶ XIX. yüzyılda Mevlevî şeyhlerinin iktisadî hayattaki rolleri artmıştır. Nitekim Hicrî 1268/1852 tarihinde Ankara Mevlevîhânesi'nin şeyhi olan Hüsameddin Efendi, maktû' olarak açılan Haymanateyn Kazası'nın öşürlerinin toplanması ihalesini kazanmıştır (BOA. A. MKT. NZD. 95/61).

rihlidir. Buna göre, Yakub Abdal Köyü'nün yıllık 734 kuruşluk öşür gelirleri Mevlevîhâneye sarf edilmek üzere ayrılmışken, Şeyh Abdullah Besim Efendi, vakıf paralarını tekkeye harcamamıştı. Bunun üzerine Osmanlı merkezî idaresiyle yapılan yazışmalar neticesinde, Şeyh Abdullah Besim Efendi'nin vakıf malından *istidâ' kılmaktan/alıkonulmasından* başka çare olmadığına karar verilmişti⁵⁷. Görüldüğü üzere merkezî idare bir taraftan Mevlevîhâne çalışanlarının 734 kuruş taâmiyesinin Şeyh Abdullah Besim Efendi⁵⁸ tarafından alıkonulduğunu ve bunun önüne geçilmesinden bahsederken, diğer taraftan da çalışan personelin aç kalmaması ve ihtiyaçlarının karşılanması için bir an evvel Hazine'ye başvurulmasını talep ediyordu.

XIX. yüzyılda Mevlevîhâne postnişini Şeyh Abdullah Besim Efendi ile ilgili İstanbul'a arka arkaya şikayetler gitmiştir. Tekkenin şeyhi olan Besim Efendi'nin Mevlevîhâne'ye harcaması gereken paraları ne yaptığı belli değildir. Bir taraftan Şeyh Abdullah Besim Efendi vakfa ait paraları tekkeye harcadığını iddia ederken diğer taraftan Osmanlı merkezî idaresi, iddia edilen harcamaların makbuzlarını talep etmektedir. Dolayısıyla Şeyh Abdullah Besim Efendi'nin uhdesinde bulunan vakıf paralarının ne olduğu belli değildir⁵⁹. Vakıf paralarının akibetinin bilinmemesi nedeniyle bu durum ister istemez Devlet-i Aliyye'yi rahatsız etmişti. Çünkü postnişin Abdullah Besim Efendi, Mevlevîhâne vakfının kasasına gelmesi gereken Yakub Abdal Köyü'nün öşürlerinden ayrılmış olan parayı hala kendi uhdesinde tutmaya devam ediyordu⁶⁰. Vakıf pa-

⁵⁷ "...Ankara mevlevîhânesinin mahallî emvâl sandığından muhassas olan senevî yedi yüz otuz dört guruş ta'âmiyyesi mevcûd olan dedegân ile mürûr u ubûr eden dervîşânın it'âmına kifâyet etmemesinden nâşî emr-i idârede zarûret çekilmekte olduğundan ve kendisi dahi haylice dünyâna giriftâr olduğundan bahisle sadaka-i ser-i şevket-efser-i hazret-i şâhâne olmak üzere mezkûr ta'âmiyyenin zammı hânkâh-ı mezkûr post-nişini bulunan Şeyh Abdullah Besim Efendi tarafından istid'â kılmaktan nâşî keyfiyet Meclis-i Vâlâ'da lede'l-mütâla'a dergâh-ı mezkûrun makarr-ı fukarâ ve mesâkin olarak şeyh-i mûmâ-ileyhin dahi şâyân-ı âtîfet-i seniyye idüğü haber verilmiş idüğünden ve hânkâh-ı mezkûrun ta'âmiyyesi pek az olarak sâye-i merhamet-vâye-i hazret-i şâhânedâ bunun derece-i kifâyeye iblâğıyla fukarâ ve dervîşânın zarûretten vikâyeleri şân-ı âli icâbından bulunduğundan hazînce evvel be-evvel vukû' bulacak mahlûlâtın münâsib mîkdâr mebâligin ta'âmiyye-i mezkûreye zammı zammında keyfiyetin istîzânı husûsunun savb-ı sâmillerine bildirilmesi..." istenmektedir (BOA. A. MKT. NZD: 234/25).

⁵⁸ Yakın tarihli başka bir belgede ise Mevlevîhâne Şeyhi Abdullah Besim Efendi'nin Ankara'ya bağlı Zir Kazası'nda kiraladığı mülklerin gelirlerini devlete ödemeye yanaşmadığı için şikayete konu olduğu anlaşılmaktadır (BOA. MVL. 591/13).

⁵⁹ BOA. MAD.d. 13566 numaralı defter.

⁶⁰ BOA. DH. MKT: 1786/47 numaralı kayıt.

raları Abdullah Besim Efendi'den yaşarken tahsil edilememiştir. Postni-şin Abdullah Besim Efendi'nin vefatından sonra harekete geçen Maliye Nezâreti adı geçen kişinin uhdesinde olan vakıf paralarını alabilmek için oğlu Bahaeddin Bekir Efendi ile temasa geçmişti. Yapılan yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla Mevlevîhânenin alacakları, Abdullah Besim Efendi'nin oğlu Bahaeddin Bekir Efendi'nin maaşından % 5 gecikme faiziyle tahsil edilmişti⁶¹.

Belgelerden hareketle, XIX. yüzyıl ortalarında Ankara Mevlevîhânesi hakkında şunları söyleyebilmek mümkündür; Ankara şehir merkezinde halkın kutsallığına inandığı üç mekân bulunmaktadır. Bu mekânların en başında Hacı Bayram-ı Velî Camii ve türbesi gelmektedir. Daha sonra ise, Ankara Mevlevîhânesi, son olarak da Taceddin Dergâhı gelmektedir⁶². Elimizdeki belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, adı geçen tarihte üç mekânda yapılması düşünülen tamirât için Meclis-i Valâ ile görüşmeler yapılmıştır. Yapılan tetkikler sonucunda önce bu üç vakfın gelir kaynakları ayrı ayrı incelenmiştir⁶³. Ankara'dan İstanbul'a gönder-

⁶¹ BOA. DH. MKT: 2351/52 numaralı hüküm.

⁶² Belgede ifade edilen bu üç mekanın her biri ayrı bir tarikata aittir. Bu durum gösteriyor ki; Osmanlı devrinde Ankara'daki tarikatlara ait tekke ve zaviyelerin önemi şehrin dışına taşmış vaziyettedir (BOA. A. MKT: 30/97).

⁶³ "...Mübârek hâk-i pâ-yi mekârim-peymâ-yı hazret-i rişâset-penâhîlerine ma'rûz-ı bend-i kemînelerdir ki; Ankara'da defin-hâk-i ıtır-nâk olan Hacı Bayram-ı Velî -kuddise sırru-hu'l-celî- hazretlerinin câmi-i şerîf ve türbe-i münîfi ve mevlevîhâne ile Tâceddin-i Velî hazretlerinin hânkâh-ı latîfiyle türbesinin ta'mîrâtına meşrûta vakıfları olmayıp şimdiye değin bakılmadığından müşrif-i harâb ve mâil-i turâb olmuş ve biraz mahallerinin dahi tevsi'yle bazı ebniye ilâve ve inşâsı lâzım gelmiş olduğundan mahâll-i mezkûrenin yirmi beş bin üç yüz seksen bir guruş masârıfla vücûda geleceği lede'l-keşf ol bâbda bi't-tanzîm İmâr meclisi me'mûrları hazerâtı taraflarından takdîm olunan meclis masabatası ve keşif defterinin vusûlünden bi'l-beyân müşârun-ileyh Hacı Bayram-ı Velî hazretlerinin zikr olunan türbe-i latifesiyle mevlevîhânenin biraz merbûtâtı olduğu Defterhâne-i Âmire'de mukayyed ise mahallinde kimler taraflarından zabt ve hâsîlâtı ahz u kabz olunduğu ve âher vâridâtı olup olmadığı mechûl idüğünden bâ'dehû icrâ-yı iktizâsına bakılmak üzere keyfiyetin isti'lâmını şâmil hâme-pîrâ-yı ta'zîm ve tefhîm olan emir-nâme-i sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhî meâl-i me'âlî-iştimâli rehîn-i îkân-ı çâker-i müsted'ileri olmuş ve Ankara Sancağı muzâfâtından kasaba-i Bâlâ'ya tâbi' Hasanoğlan nâm karyenin a'sâr-ı şer'iyyesi müşârun-ileyh Hacı Bayram-ı Velî hazretleri hânkâhına âyende bâ revende derişân ve fukarânın ta'âmiyyesine bâ-berât-ı âlîşân meşrûta olup ta'mîr ve termîmine meşrûta vakfı olmadığı ve nefis-i Ankara'ya tâbi' Yakubabdal nâm-ı diğer İlpınar nâm karye a'sâr-ı şer'iyyesi dahi mevlevîhâne-i mezkûre post-nişini reşâdetlü Hüsameddin Efendi dâ'îlerinin ibrâz ve irâe eylediği emr-i âlîde münderci ve musarrah olduğu vechile âyende vü revende derişân ve fukarânın ta'âmiyyesine şart kılınmış ve bundan başka ta'mîr ve termîmine meşrûta vakfı bulunmamış olduğu ve müşârun-ileyh Taceddin-i Velî hazretleri hânkâh-ı şerifinin Maliye Hazîne-i Celîlesiyle Evkâf-ı Hümâyûn-ı Mülûkâne Hazîne-i Celîlesi taraflarından

rilen yazıda, adı geçen üç vakıf binasının devlet tarafından tamir edilmesi gerektiği, çünkü vakıfların gelirlerinin tamire kâfi gelmediği belirtiliyordu⁶⁴. Bu durum karşısında İstanbul'da bulunan nezâretin verdiği cevap da ilginçti. Osmanlı merkezî yönetimi kısaca, adı geçen binalarda devlet tarafından böyle bir tamirâtın yapılmasının asla mümkün olamayacağını; "...*Hazine-i Evkâf-ı celîlelerinde bir güne karşılık olmadığına ve hazîne-i merkûmeden mazbût salâtın-i 'izâm hazarâtı evkâf-ı celîlelerinin ekserisi dahi masârifâtını ve efâlini vâridâtları ile kapatamayarak medyûn bulunmasına ve vakf-ı hâl icabınca kendi masârifât edâlarına kâfi gelmediği vâreste, kayd-ı iş'âr görünmüş idiğüne, sûret-i âhireleri iktizâsının icrâsı reyâ üzerinden ihyâsı için...*" gerekli çalışmaların başlatılması isteniyordu⁶⁵. Görüldüğü gibi, XIX. yüzyılın ortalarında şehirlerdeki

sadaka-i şâhâne olmak üzere mukaddemâ tahsis ve ihsân buyurulmuş olan ma'lûme'l-mikdâr ta'âmiyyelerinden mâ'adâ gerek ta'mîr ve termîmine ve gerek it'âm-ı fukarâ ve dervîşâna dâir bir güne vakfî olmadığı tahkik kılınmış ve her bâr müşârûn-ileyhimâ Hacı Bayram-ı Veli ve Taceddin hazerâtu hânkâhlarında zikrullah ve evrâd-ı şerîfeye müdâvemete itinâ ve mevlevî-hâne-i mezkûrda dahi âyin-i berin-i hazret-i Mevlânâ icrâ birle gerek züvvâr ve gerek evkâf-ı hamsede cemâ'at kesret üzere bulunduğu ve her birerlerinde it'âm-ı fukarâ ve dervîşâna dikkat ve müsâberet kılındığı ecilden ve ber-minvâl-i muharrer câmi-i şerîf ve hânkâh ve türbe-i münifeler ve mevlevîhâne muhtâc-ı ta'mîr ve termîm ve ez-ser-i nev' isticlâb-ı da'avât-ı hayriyye-i cenâb-ı cihândârîye bâdî olacağı vâreste-i kayd-ı terkîm olduğundan ol vehile ser-i şevket-efser-i hazret-i cihândârî sadakası olarak ta'mîr ve tevsî'lerine müsâ'ade-i seniyye-i rahîmâneleri erzân ve şâyân buyurulmak niyâzıyla işbu arıza-i bendegânem bi't-terkîm hâk-i pâ-yi mekârim-ârâ-yı veliyyü'n-ni'amilerine takdîme ictisâr kılındığı bi-mennihi te'âlâ muhât-ı ilm-i âlem-ârâ-yı âsafâneleri buyuruldukdâ ol bâbda emr u fermân...." Fî 13 Za. sene [1]261. (BOA. M.VL.3/50).

⁶⁴ Ma'rûz-ı bendeleridir ki; Ankara Eyâleti'nde kâin mevlevîhâne ile Hacı Bayram ve Tâceddin-i Veli hazerâtunun türbe ve hânkâhlarının muhtâc-ı ta'mîr oldukları mukaddemâ eyâlet-i merkûme Meclis-i İmâr me'mûrları tarafından bâ-mazbata inhâ olunmuşdu. Bunların bir güne meşrûtalari olup olmadığı isti'lâmına dâir yazılan emirname-i sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhîye cevâben eyâlet-i merkûme mutasarrıfî sa'âdetlü paşa ve defterdârî efendinin bu kere vârid olan şukka-i müşterekeleri manzûr-ı âlileri buyurulmak üzere leffen tesyîr-i savb-ı savâbnümâ-yı sâmilere kılınmış olmağla bu bâbda olan re'y ve mütâlâ'a-i devletlerinin iş'âr ve şukka-i mezkûrenin îade ve tisyârî bâbında emr u irâde efendimindir. Ma'rûz-ı bendeleridir ki; Mûfâd-ı iş'âr-ı sâmilere ve mezkûr şukka meâlî rehîn-i ikân-i çâkerânem olmuş ve sûret-i inhâya nazaran vakfeyn-i mezkûreyinin ta'âmiyyelerinden mâ'adâ hayrâtları imârına meşrûta vâridâtları olmadığı ve zikr olunan mahallerin ta'mîri umûr-ı hayriyyeden idüğü anlaşmış olup ancak nezd-i sâmilere beyândan müstağni olduğu üzere bu makûle bi-kudret evkâf hayrâtının imârî zîmnında hazîne-i evkâf-ı hümâyûnda bir güne karşılık olmadığına ve hazîne-i merkûmeden mazbût selâtın-i izâm hazerâtu evkâf-ı celîlelerinin ekserisi dahi masârifât-ı vâk'alarını vâridâtlarıyla kapadamayarak medyûn bulunmuş ve vakt-i hâl icabınca kendi masârifât-ı mu'tâdelerinin idârelerine su'ûbet gelmiş ve gelmekte olduğu vâreste-i kayd-ı iş'âr görünmüş idiğüne nazaran sûret-i âherle iktizâsının icrâsı..." 13 Za 1261. (BOA. M.VL. 3/50).

⁶⁵ BOA. MVL.3/50 numaralı belge Osmanlı vakıf müesseselerinin içler acısı durumunu ortaya koymaktadır.

dinî mekânların durumu içler acısıdır. Yukarıda ifade edildiği gibi, Ankara'daki kimi vakıfların gelirleri giderlerini karşılayamıyor, kimi vakıflar da tamirat için harcayacak para bulamıyordu. Oysa aynı tarihlerde Mevlevîhâne'nin yönetimini elinde tutan postnişinlerin devletten nakit paralar karşılığında ihale kazanabilecek kadar zenginleşmiş olmalarına karşın, Mevlevîhâne'nin zor durumda olması Osmanlı sosyal düzeninin XIX. yüzyıldaki durumunu ortaya koymaktadır.

XX. yüzyılın başlarında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, Ankara'da bulunan Mevlevî dergâhının geleceği tarihî süreçte ortaya çıkan gelişmelerle değişmeye başlamıştır⁶⁶. Nitekim yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin 30 Kasım 1925 tarihinde aldığı karar doğrultusunda tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. Alınan bu karar şehirde bulunan Mevlevîhâne'nin kendini fesh etme sürecini de başlatmıştır. Kurulan Cumhuriyet'in başkenti olarak Ankara şehrinin baştanbaşa yeniden imarı ve fizikî görünümünün şekillendirilmesi amacıyla yapılan çalışmalar neticesinde eskiden var olan birtakım tarihî yapının kaderine terk edildiği anlaşılmaktadır. Böylece Ulucanlar semtinde olduğu tahmin edilen Ankara Mevlevîhanesi'nin, H. Jansen'in 1929 yılında başlattığı yeni Ankara imar planı çerçevesinde gözden çıkarıldığı tahmin edilmektedir.

Netice itibarıyla, elimizdeki belgelerden genel hatlarıyla bazı dikkat çekici sonuçlara ulaşmak mümkündür. Bunlardan birincisi; Anadolu

⁶⁶ Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Ankara Mevlevîleri siyasî gelişmeleri yakından takip ederek sosyal yapıda derin yaralar açan savaşlarda üzerlerine düşen görevleri yerine getirmeye çalışmıştır. Nitekim Balkan Savaşları bunun en güzel örneğidir. Savaşın başladığı dönemde Mevlevîlerden ve Ankara Mevlevîhanesi'nden tam destek alınmıştır. Toplumun diğer kesimlerinde olduğu gibi, Ankara Mevlevîleri de bir araya gelerek toplumsal bilinci canlı tutma konusunda hassas davranmışlardır. Ankara Mevlevîhanesi savaşın başlangıcından itibaren topladığı ayını ve nakdî yardımları cepheye ulaştırarak toplumsal sorumluluklarını yerine getirmişti. Benzer şekilde 13 Teşrin 328/ 26 Kasım 1912 tarihinde bir genelge yayınlayan Mevlevîhane Şeyhi Mustafa Nureddin (Nuri) Dede, Ankara Taburu'na bir at hediye etmiş ve bunun yanı sıra, çeşitli zamanlarda Mevlevîhânedeki toplanan nakdî yardımları önce İstanbul'da bulunan Galata Mevlevîhanesi'ne oradan da ordunun genel ihtiyaçları için yollamıştı (Nuri Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler (Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye)*, Çizgi Yayınları, Konya 2005, s. 38- 39). XX. yüzyıl başlarına gelindiğinde ise Ankara Mevlevîhanesi'nin yönetim yapısı iyice bozulmuştu. Şeyh Mustafa Nureddin Dede'nin Konya'ya yazdığı mektupta, dergâhta çile çıkarmış dedegân olmadığından ayınların fahrî olarak çalışan görevliler tarafından sürdürüldüğü ifade edilmektedir. Her ne kadar Mevlevîhâne vakfının personel sayısı zamanla azalmış olsa da Kurtuluş Savaşı'nın zor günlerinde Ankara Mevlevîhanesi'nin şeyhi Mustafa Nuri Dede ve yanındaki 25 dervişin, Mevlevî alayına katılmak üzere cepheye gittiği görülmektedir (Cemal Kutay, *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevî Mimarları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1973, s. 276).

Selçuklu Devleti'nin son yıllarında başlayan, Beylikler ve Osmanlı devrinde devam eden Mevlevîlerle devletin iyi ilişkileri dikkat çekicidir. Özellikle Osmanlı padişahlarının cömertliklerine yakışır mahiyette Mevlevî tarikatına ihsanlarda buldukları görülmektedir. Osmanlı devrinde Mevlevî tekkelerini yöneten kişilerin merkezî yönetim çevreleriyle ilişkilerini sürdürmeye azamî gayret sarf ettikleri, özellikle bu çevrelerin siyasi desteğini sağlayarak tarikatın yayılması açısından bunu bilerek ve şuurlu bir şekilde sürdürdükleri dikkati çekiyor. Siyasi otoritelerle kurulan bu ilişkiler sonucu, tarikata sağlanan yardımlar yoluyla daha XIV. yüzyılın başlarından itibaren ilerideki gelişimi için Mevlevîliğe güçlü bir ekonomik zemin yaratıldığı görülmektedir⁶⁷. Ocak'ın ifade ettiği bu durum, Ankara Mevlevîhânesi örneğinden de anlaşılacaktır. Osmanlı padişahları, XVI. ve XVII. yüzyıllarda Ankara Mevlevî tekkesinin parasal taleplerini dikkate alarak onların manevî nüfûzlarından faydalanmayı arzulamışlardır. Doğrudan tarikat şeyhlerine ve Mevlevîhâne'ye yapılan bu tahsisâtlar, genellikle her dergâh için ayrı ayrı yapılmıştır. Nitekim Ankara Mevlevîhânesi gelirlerine baktığımızda; devlet hazinesine girmesi gereken gelirlerin bir kısmının tahsisât kabilinden dergâha yönlendirildiği görülmektedir. Şehirdeki sof ticareti nedeniyle, sağlam gelirlere sahip mukataaların bir kısmı Mevlevîhâne'ye tahsis edilmiştir. Tarihsel sıralamaya göre ifade edersek, önce Ankara *Ihtisab Mukataası*'ndan 5 akçe, *Cendere Mukataası*'ndan 25 akçe, yine *Cendere Mukataası*'ndan 40 akçe, daha sonra ise *Damga Mukataası*'ndan 25 akçe ve en son olarak da *Damga-i Kırpas-ı Ankara Mukataası*'ndan 15 akçe olmak üzere günlük 110 akçelik gelir tekkeye aktarılmıştı. Bütün bunlara ek olarak XIX. yüzyılda, Mevlevîhâne vakfının gelirleri zamanla azalmış olmalı ki, Osmanlı Devleti tekke dervişlerini zor durumda bırakmamak için uzun süreden beri dergâhın postnişinleri tarafından yönetilen Yakub Abdal Karyesi'nin öşür gelirlerinden toplanan 734 kuruşu da bu raya devretmişti.

İkincisi; Osmanlı Devleti'nin karşılıksız olarak desteklediği Mevlevî şeyh ve dervişlerinden ayrı ayrı beklentileri vardır. Özellikle elimizdeki sicillerde ifade edildiği üzere, devletin Mevlevî şeyhlerinden yapmasını beklediği işler vardır. Buna göre Mevlevî şeyhi; "...tekye-i mezbûrede fukarâ-i bâbullâh ile evkât-ı hamsede zıllullah-ı âlem-penâh -halledallâhu hilâfete-hû ilâ yevmî'l-în-tibâh- hazretlerinin devâm-ı ömr u devlet..." için padişahın sağlık ve sıhhati için

⁶⁷ Ocak "Türkiye Tarihinde İktidar ve Mevlevîler" s. 21- 22.

duaya devam etmelidir⁶⁸. Benzer şekilde pek çok kayıtta Osmanlı devlet adamlarının Mevlvî şeyhlerinden ve diğer tarikat büyüklerinden ömrü devlet için sık sık dua istiyorlardı. Yine belgelere göre, Mevlvî tarikatu mensuplarının dualarında daima Molla Celâleddîn-i Rûmî'nin ruhu için de dua etmeleri isteniyordu. Ayrıca tarikat mensuplarının ayinlerde "...Kur'ân-ı celîlü's-şân ve âb-ı zülâl-i teşnegân-ı bahr-i irfân olan kitâb-ı müstetâbların kırâet ve âyîn-i evliyâ-yı zevî'l-ihtirâmı icrâ edip edâ-yı şerî'at ve tarikat ile takayyüd üzere..." okunması talep ediliyordu⁶⁹. Dervişlerin ayin ve zikirde dua etmesi gerekenler sadece bunlarla sınırlı değildir. Ayrıca Hazret-i Peygamber ve evliyâ-i kirâmın unutulmaması da vurgulanmıştır.

Üçüncü olarak, bütün bu hususların yerine getirilmesi sırasında gerek semâ esnasında ve gerekse toplumla iç içe yaşarken, dervişlerin uyması gereken bazı kurallardan da söz edilmektedir: Bu kurallar; "...adâb-ı şerîât ve tarikât ile tegayyür üzere ilâ yevm'i-l kıyâm..." devam etmektedir. Belgelerde görülen son tavsiye ise yine Mevlvî şeyhinedir. Buna göre Mevlvî şeyhine; "...âyende vü revende ve fukarâ ve dervîşânla hüsn-i zindegânî üzere

⁶⁸ "...Medîne-i Ankara'da vâki' mevlevihânenin meşihat ve mesnevihânîlığı hidmeti tarafımızdan sana tefvîz olunmuşdur gerekdir ki tekye-i mezbûrede fukarâ-i bâbullâh ile evkât-ı hamsede zillullah-ı âlem-penâh -halledallâhu hilâfetehû ilâ yevm'i-l-intibâh- hazretlerinin devâm-ı ömr u devlet ve kıyâm-ı hiyâm-ı izz ü şevketleri da'avâtundan sonra fukarâ ve ahbâba makbûl bârgâh-ı kayyûmu hazret-i Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî -kuddise sirruhû'l-azîz-in megaz-ı Kur'ân-ı celîlü's-şân ve âb-ı zülâl-i teşnegân-ı dest-i irfân olan kitâb-ı müstetâbların kırâet ve âyîn-i evliyâ-yı zevî'l-ihtirâmı icrâ edip âdâb-ı şerî'at ve tarikat ile takayyüd üzere olasin ve fukarâ-i bâbullâh -kesserehumu'llâhu te'âlâ ilâ yevm'i-l-kıyâm- seni kendülere şeyh ve mesnevihân bilip umûr-ı şerî'at ve tarikat kemâl-i inkıyâd ile mutî ve münkâd ola ve sen dahi umûr-ı şerî'at ve tarikatde dakika fevt eylemeyip âyende ve revende ve fukarâ ve dervîşânla hüsn-i zindegânî üzere olasin ve evliyâ-yı kirâmın güzeste ve bâkilerin du'â-i hayrla yâd etmeden hâli olmayasın bâki es'adekümu'llâhu fi'd-dâreyn..." Fî gurreti Cumâdelâhire sene [1]108 (AŞŞ 76/762:799).

⁶⁹ "...Ankara Kazâsı'nda nâibü's-şer' olan Mevlânâ () -zîde ilmuhû- tevki-i refî-i hümâyûn vâsil olcâk ma'lûm ola ki kıdvetü's-sulehâ'i's-sâlikîn Mehmed Dede -zîde salâhuhû- dergâh-ı mu'allâma gelip medîne-i Ankara'da vâki' mevlevihânenin meşihati ve mesnevihânîlığı kıdvetü'l-ulemâ'i's-sâlikîn umdetü'l-evliyâ'i'l-vâsîlîn kâşifü esrârî'l-mesnevîl vâkıfı rûmûzî'l-ma'nevî el-muhtass bi-mezidi inâyeti'l-meliki'l-mevlâ Konya'da âşûde olan sultânü'l-vâsîlîn ve'l-ârifîn bürhânü'l-âşikin hazret-i Celaleddin-i Rûmî kaddesallâhu sirrehû'l-azîzin evlâdından olup bi'l-fi'l semâ-i şerîflerinde meşihat hidmetinde olan Mevlânâ Şeyh Bostan -zîde irşâduhû- tarafından megaz-ı Kur'ân-ı celîlü's-şân ve âb-ı zülâl-i teşnegân-ı bahr-i irfân olan kitâb-ı müstetâbların kırâet ve âyîn-i evliyâ-yı zevî'l-ihtirâmı icrâ edip edâ-yı şerî'at ve tarikat ile takayyüd üzere olasız deyu izni müşîr mühürlü mektûb vermekle mücebince zabt etdirilmek bâbında inâyet recâ etmeğîn mücebince zabt etdirilmek emrim olmuşdur buyurdum ki sâdr olan emrim ve mevlânâ-yı mûmâ-ileyh tarafından verilen mühürlü mektûb mücebince meşihat-ı mezbûru zabt etdirip min ba'd mühürlü mektûb ve emr-i hümâyûnuma muhâlif âheri dahl u ta'arruz etdirmeyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız..." Tahrîren fi evâsıtı şehri Re-bî'levvel li-seneti semân ve mi'e ve elf. Bi-makâmı Edirne el-mahrûse (AŞŞ 76/762: 799).

olasın ...” diyerek tekkeye gelen yolcular, dervişler ve fakirlerle şeyhin güzel bir hayat geçirmesi tavsiye ediyordu⁷⁰. Dolayısıyla Osmanlı merkezî yönetimi Mevlevî dervişlerine ve Mevlevîlere yaptığı yardımlarla bir yandan onlara çok yakın durmaya çalışırken, diğer yandan da onlara uyarılar yapmayı da ihmal etmiyordu.

Sonuç olarak, Anadolu’da, Selçuklu Devleti’nden Beylikler devrine oradan da Osmanlı Devleti’ne miras kalan Mevlevîlik, hükümdarların tam desteğini almıştır. Böylece XIV. yüzyıldan beri kendi sufi inanç ve kültürlerini sürdürmekte kararlı olan Mevlevî tarikatı mensuplarının kendilerine sağlanan maddî imkânlarla Osmanlı padişahları ve devlet adamlarını büyük oranda kendi nüfuz alanlarına almayı başardıkları görülmüştür. Nitekim Ankara Mevlevîhânesi’ne devletin sağladığı destekler, *merkezî yönetimle sufi grupların iyi ilişkilerini* ortaya koymaktadır.

Ankara Mevlevîhânesi’nin Gelirleri ve Miktarları

Mevlevîhânenin Gelir Kalemleri	Veriliş Tarihi⁷¹	Tahsis Şekli	Yıllık Gelir (Akçe olarak)
Ankara İhtisab Mukataası	1636	maaş	1800 akçe
Ankara Cendere Mukataası	1636	yemek	9000 akçe
Ankara Cendere Mukataası	1641	maaş	14400 akçe
Ankara Damga Mukataası	1696	maaş	9000 akçe
Ankara Damga-i Kirpas Mukataası	1793	maaş	5400 akçe
Karhâne/dükkanlar	1705 ve 1860 ⁷²	yemek	-
Yakub Abdal Karyesi öşrü	1891	yemek	734 kuruş

⁷⁰ “...Medîne-i Ankara’da vâki’ mevlevîhânenin meşihat ve mesnevîhânlığı hizmetini bi-hasebî’t-tarik tarafımızdan sana tefviz olunmuşdur gerekidir ki tekeye-i mezbûrun fukarâ-i bâbullâh ile evkât-ı hamsede zillullâh-i âlem-penâh -halledallâhu hilâfetehû ilâ yevmî’l-intibâh- hazretlerinin devâm-ı ömr u devlet ve kıyâm-ı hüym-ı izz ü şevketleri da’avâtından sonra fukarâ ve ahbâba makbûl bârgâh-ı kayyumu hazret-i Monla Celaleddin-i Rûmî -kuddise sırruhu’-azîz-in megaz-ı Kur’ân-ı celflü’ş-şân ve âb-ı zülâl-i teşnegân-ı bahr-i irfân olan kitab-ı müstetâbların kırâet ve âyin-i evliyâyı zevî’l-ihürâmı icrâ edip âdâb-ı şerî’at ve tarikatla takayyüd üzere olasin ve fukarâ-i bâbullâh -keserehumu’llâhu ilâ yevmî’l-kıyâme- seni kendüleri şeyh ve mesnevîhân bilip umûr-ı şerî’at ve tarikatde kemâl-i inkıyâd ile mutî [ve] münkâd olalar ve sen dahi umûr-ı şari’at ve tarikatde dakika fevt eylemeyip âyende vü revende ve fukarâ ve dervişanla hüsn-i zindegânı üzere olasin ve evliyâyı kirâmın güzeste ve bâkilerin du’â-i hayrıyla yâd etmeden hâli olmayasız bâki es’adekümü’llâhu fi’-dâ-reyn...”. Tahriren fi gurreti şehri Zilka’de li-senetü tis’a ve tis’in ve elf. (AŞS 68/ 754 :424)

⁷¹ Ankara Şer’iyye Sicillerinde Mevlevîhânenin gelirleri hakkında ilk defa bu yıllarda bahsedilmiştir.

⁷² Elimizdeki 1705 ve 1860 yıllarına ait kayıtlarda dükkan gelirlerinden bahsedilmektedir.

KAYNAKÇA

Ankara Şer'iye Sicilleri(AŞS): (AŞS 28/714), (AŞS 30/716), (AŞS 42/728), (AŞS 43/ 729), (AŞS 49/735), (AŞS 68/754), (AŞS 76/762), (AŞS 83/769), (AŞS 88/774), (AŞS 89/775), (AŞS 91/777), (AŞS 104/790), (AŞS 184/870), (AŞS 187/873), (AŞS 195/881), (AŞS 202/888), (AŞS 223/909)

BOA. A. MKT:(30/97)

BOA. A. MKT. NZD:(234/25)- (95/61)

BOA. BEO:(1211/90760)

BOA. C.EV:(13463)

BOA. DH.MKT: (2351/52)- 1786/47)

BOA. MAD.d: (13566)

BOA. MVL: (3/50)- (591/15)

Ahmed Eflakî, *Ariflerin Menkıbeleri I-II*. (çev. Tahsin Yazıcı), Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1973.

Algar, Hamid, "Ankaravî İsmail bin Ahmed", *Encyclopedia of Islam II*, London, 1985, s. 100.

Alkan, Mustafa, "Hacı Bektâş-ı Velî Tekkesine Nakşibendî Bir Şeyhin Tayini: Merkezî Bir Dayatma ve Sosyal Tepki", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırmaları 57*, Ankara, 2011, s. 213- 223.

Ay, Resul, *Anadolu'da Derviş ve Toplum*, Kitap Yayınları, İstanbul, 2008.

Barkan, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler", *Vakıflar Dergisi II*, 1942, s. 281- 365.

Çetin, Osman, *Anadoluda İslamiyetin Yayılışı*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1990.

Demirci, Mehmet, *Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi (Makâsıd-ı Aliyye Fî Şerhi't- Tâiyye)*, Vefâ Yayınları, İstanbul, 2008.

Erbay, Nuri, "Kütahya Mevlevîhanesi ve Mevlevî Kültürü Açısından Kütahya", *Uluslararası Dünyada Mevlana İzleri Sempozyumu Bildirileri*, Konya, 2010, s. 539- 553.

Ergenç, Özer, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sanayi ve Ticaret Hayatına İlişkin Bazı Bilgiler", *Belleten 203*, 1988, s. 501- 533.

Ergenç, Özer, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.

- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlana'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılab ve Aka Yayınları, İstanbul, 1983.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, "Mevlevîlik", *MEB. İA VIII*, ss.164- 171, İstanbul.
- Göyünç, Nejat, "Onaltıncı Yüzyılda Ankara", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi I/I*, 1967, s. 71- 75.
- İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300- 1600)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Kara, Mustafa, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, Sır Yayınları, İstanbul, 2008
- Kara, Mustafa, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Sır Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- Karaman, Deniz, "Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılda Ankara Damga Mukataası", *Bilgi XXXII*, Ankara, 2005, s. 179- 222.
- Kılıç, Rüya, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Sufi Geleneğın Taşıyıcıları*, Dergah Yayınları, İstanbul 2009.
- Köprülü, Fuat, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 3. baskı, Ankara, 1976.
- Köstüklü, Nuri, *Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler (Balkan Savaşlarından Milli Mücadeleye)*, Çizgi Yayınları, Konya 2005.
- Kreiser, Klaus, "Evliya Çelebi ve Başka Kaynaklara Göre Arap Aleminin Doğusundaki Büyük Şehirlerde Mevlevîhaneler", *Osmanlı Araştırmaları XIV*, (çev. Semih Tezcan), İstanbul, 1994, s. 101- 115.
- Kutay, Cemal, *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevî Mimarları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1973.
- Ocak, Ahmet Yaşar, "Zâviyeler (Dinî, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme)", *Vakıflar Dergisi XII*, Ankara, 1978, s. 247- 269.
- Ocak, Ahmet Yaşar, "Türkiye Tarihinde İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII. Yüzyıllar), Meselesine Kısa Bir Bakış", *II. Milletlerarası Osmanlı Devletinde Mevlevîhâneler Kongresi Tebliğleri*, Konya, 1996, s. 17-22.
- Ocak, Ahmet Yaşar, "Din ve Düşünce", *Osmanlı Medeniyeti Tarihi I*, (Ed. E. İhsanoğlu), İstanbul, 1999.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Babaîler İsyanı*, Dergâh Yayınları, 3. baskı, İstanbul, 2000.
- Ocak, Ahmet Yaşar, "Selçuklular ve Beylikler Devrinde Tasavvufî Düşünce", *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Devri Uygurluğu I*, (edit. A. Y. Ocak), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 429- 439.

- Ocak, Ahmet Yaşar, "Türkiye Selçukluları ve İslam", *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Devri Uygarlığı I*, (edit. A. Y. Ocak), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 443-457.
- Oğuzoğlu, Yusuf, *Osmanlı Devlet Anlayışı*, Eren Yayınları, İstanbul, 2000.
- Önder, Mehmet, "Konya'da Mevlana Dergâhı Merkez Arşivi ve Mevlevihâneler", *Osmanlı Araştırmaları XIV*, İstanbul, 1994, s. 137-151.
- Özdemir, Rifat, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- Tanman, Baha, "İstanbul Mevlevihaneleri", *Osmanlı Araştırmaları XIV*, İstanbul, 1994, s. 177-183.
- Tanrıkorur, Barihüda, "Mevleviyye", *DİA XXIX*, Ankara, 2004, s. 468-475.
- Taş, Hülya, *XVII. Yüzyılda Ankara*, TTK. Yayınları, Ankara, 2006.
- Taşköprülüzâde, Ahmed, *Şakâik-i Numâniyye ve Zeylleri* (neşr. Abdülkadir Özcan), İstanbul, 1989.
- Yediyıldız, Bahâeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, TTK. Yayınları, Ankara, 2003.
- Yüksel, Hasan, "Erzincan Mevlevihânesi", *Vakıf ve Kültür Dergisi III*, Ankara, 2000, s. 47-49.
- Yüksel, Hasan, "Tokat Mevlevihânesi", *II. Milletlerarası Osmanlı Devletinde Mevlevihâneler Kongresi*, 1993, s. 61-69.